

ઘર-આંગણની ખેતી (કિચન-ગાર્ડનીંગ)

બાગાયત ખાતુ

મદદનીશ બાગાયત નિયામકશ્રીની કચેરી
જુની કલેક્ટર કચેરી કમ્પાઉન્ડ, હોસ્પિટલ ચોક પાસે, રાજકોટ.
ફોન નં. ૦૨૮૧-૨૪૪૫૫૧૭.

E mail : ho-rjt@guajarat.gov.in
Web site : www.doh.gujarat.gov.in
www.ikhedut.gujarat.gov.in

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

સંકલન

શ્રી સી. એમ. પટેલ
સંયુક્ત બાગાયત નિયામક

શ્રી આર. એચ. લાડાણી
નાયબ બાગાયત નિયામક

શ્રી જી. જે. કાતરીયા
મદદનિશ બાગાયત નિયામક

શ્રી હરેશ ડી. હેલૈયા
બાગાયત મદદનિશ (કેનીંગ)

સંપાદક

શ્રી અસીત કે. ટાંક
બાગાયત અધિકારી (કેનીંગ)

આમુખ

આજ કાલ વધતા જતા શહેરીકરણ અને ઔદ્યોગિકરણને કારણે અનેક ગંભીર પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કર્યા છે. ગીચ વસ્તીવાળા રહેઠાણો, હવા, પાણી અને જમીનના પ્રદુષણો વગેરે પ્રશ્નોથી સામાન્ય જનતાને સ્વસ્થ હવા, પાણી અને ખોરાક ન મળવાના કારણે અનેક દર્દોથી તંદુરસ્તી જોખમાય છે. આવા સંજોગોમાં શક્ય તેટલા વધુ વિસ્તારમાં શોભાના ફુલછોડ, શાકભાજી કે ફળઝાડ અને જંગલી વૃક્ષો વાવવાથી ઉપરોક્ત પરિસ્થિતીમાંથી રાહત મેળવી શકાય છે.

દરેક વ્યક્તિને સ્વસ્થ અને નિરોગી જીવન વિતાવવા માટે મેડીકલ કાઉનશીલ ઓફ ઇન્ડિયાના આધારે રોજના ૧૭૫ ગ્રામ ફળ તથા ૩૦૦ ગ્રામ શાકભાજી (૯૦:૯૦:૧૨૦ કંદમૂળ : પાંદડા વાળા : લીલા શાકભાજી) આહારમાં લેવાની ભલામણ છે. પરંતુ ભારતમાં વ્યક્તિદીઠ માત્ર ૮૦ ગ્રામ ફળ અને ૧૭૦ ગ્રામ શાકભાજી આહારમાં લેવાય છે. જેના કારણે વ્યક્તિ સ્વસ્થ અને નિરોગી જીવન જીવી શકતા નથી. તેના નિવારણ માટે ઘર આંગણની ખેતી (કિયન ગાર્ડનીંગ) એક ઉત્તમ ઉપાય છે. કિયન ગાર્ડનીંગ દ્વારા આજના યુગમાં સ્વાસ્થ્યને હાનિકારક રસાયણ રહિત શાકભાજી તથા ફળો આપની નજર સામે ઉગાડી શકાય છે. જે માટે ઘણા ઓછા સમયની અને મહેનતની જરૂરત પડે છે. કિયન ગાર્ડનીંગના અનેક ફાયદાઓ છે. સામાન્ય માણસના મનમાં ઘણા પ્રશ્નો કિયન ગાર્ડન બનાવવા માટે ઉભા થતા હોય છે. એક સારો કિયન ગાર્ડન તૈયાર કરવા માર્ગદર્શન મળી રહે તે માટે આ પુસ્તિકા તૈયાર કરવામાં આવી છે. આશા છે કે તે ઘણી ઉપયોગી નીવડશે.

સી. એમ. પટેલ
સંયુક્ત બાગાયત નિયામક

ઘર-આંગણની ખેતી (કિચન ગાર્ડનીંગ) :

ઘરની આજુબાજુની ખુલ્લી, ફાજલ જમીન, અગાશી, છત કે બાલ્કનીમાં ફળ અને શાકભાજી પાકોનું વાવેતર કરવામાં આવે છે. તેને ઘર-આંગણની ખેતી (કિચન ગાર્ડનીંગ) કહેવાય છે.

શાકભાજીમાં પ્રોટીન, કાર્બોહાઇડ્રેટસ, ખનિજ તત્વો, વિટામીનો સારા પ્રમાણમાં હોવાથી તંદુરસ્તી જાળવવામાં દરેકના રોજીંદા ખોરાકમાં શાકભાજીનો ઉપયોગ અનિવાર્ય છે. દુધ અને ફળોની માફક શાકભાજી પણ મહત્વનો જરૂરી પૌષ્ટિક ખોરાક છે. પાંદળાવાળા શાકભાજીઓમાં પાણી અને સેલ્યુલોઝ અથવા તંતુઓ સારા પ્રમાણમાં હોય છે.

મકાનના કમ્પાઉન્ડમાં ઉગાડવાની શાકભાજી માટે જમીનનો પ્રકાર બહુ મહત્વની બાબત છે. જે જમીન પથ્થરવાળી હોય અને તેની સપાટીની જમીન છીછરી હોય તો બહારથી સારી માટી લાવીને ૨૦ થી ૩૦ સે.મી. સુધી ક્યારીની ઉંચાઇ કરવી જોઇએ. કમ્પાઉન્ડમાં જગ્યા ઓછી હોય ત્યાં લાકડાના ખોખાં, છબડીઓ અને માટીનાં મોટા કુંડામાં ટામેટા, કોબીજ, ફલાવર, પાલખ, લેટ્યુસ, કાકડી, દુધી, ગલકાં, તુરીયા, રીંગણાં વગેરે જેવા શાકભાજી સરળતાથી ઉગાડી શકાય. સામાન્ય રીતે શાકભાજી ઉગાડવા માટેની જમીન સમતળ, પોચી અને ભરભરી હોવી જોઇએ.

શાકભાજીની કેટલીક જાતોમાં પ્રથમ તેમના ધરુ ઉછેરવામાં આવે છે અને પાછળથી તેમને ક્યારામાં રોપવામાં આવે છે. આ જાતોમાં ટામેટાં, કોબીજ, ફુલાવર, મરચાં, રીંગણ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ધરુ જ્યારે ઓછા પ્રમાણમાં જોઇતા હોય ત્યારે માટીના કુંડામાં, લાકડાની પેટીમાં અથવા ટોપલીમાદ ઉગાડી શકાય છે. સામાન્ય રીતે ધરુ રોપવા લાયક ત્રણ થી ચાર અઠવાડિયામાં થઇ જાય છે.

જ્યારે ભીંડા, દુધી, કારેલાં, તુરીયા, ગુવાર, ચોળી વગેરેનાં બીજ ક્યારામાં સીધા વાવી શકાય છે. જે ધરુ રોપવા લાયક થયું હોય તે ધરુ કાળજીથી ઉપાડીને તૈયાર ક્યારામાં રોપીને તુરત જ પાણી આપવું. બીજને રોપતી વખતે પણ જમીનમાં ભેજ હોવો જરૂરી છે. ધરુની ફેરોપણી સવારના ભાગમાં અગર મોડી સાંજે કરવી જેથી ધરુ તાપથી બચી શકે.

શાકભાજીને સફળતાપૂર્વક ઉગાડવામાં પાણી આપવાની બાબત ઘણી જ અગત્યની છે. છોડનાં પાંદડાં ખરવા માંડે એ પાણીની જરૂરીયાત તેની નિશાની છે. માટીના રંગની તપાસ અને સ્પર્શથી પણ શાકભાજીને પાણી આપવાની જરૂરીયાત છે કે નહિ તે જાણી શકાય છે. સામાન્ય રીતે ઉનાળામાં ચાર થી છ દિવસે અને શિયાળામાં સાત થી દસ દિવસે પાણી આપવું. ચોમાસામાં વરસાદ ખેંચાય ત્યારે પાણી આપવું. શાકભાજીને સાધારણ રીતે સાંજે પાણી આપવું. સુર્યના તાપમાં પાણી આપવું હિતાવહ નથી.

ઇન્ડોર ગાર્ડન :

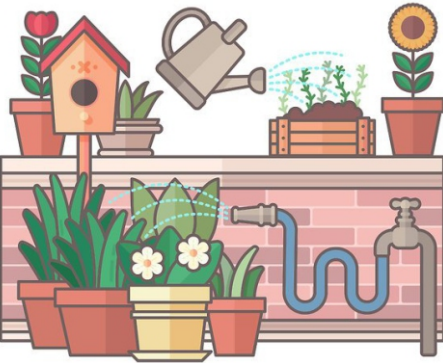
બગીચાને ઘરની અંદર લાવી શકાય તો ? આ પ્રશ્ન બગીચાના શોખીનો માટે ઘણો રસપ્રદ રહ્યો છે.

સામાન્ય રીતે કુંડામાં જુદી જુદી જાતના છોડ રોપીને આ કુંડાને ઘરમાં મુકી શકાય. આ છોડમાં કોટોન, એરેલીયા, જુદી જુદી જાતના પામ, ડ્રેસીના, ડફનબીકીયા, ઇરેન્શીયમ, એસ્પરેગસ, મની પ્લાન્ટ, ટ્રેડસ્કેન્શીયા, નાગફણી, કોલીયસ જુદી જુદી જાતના કેક્ટસ વગેરે જાતો કુંડામાં રોપી શકાય.

કુંડામાં માટીના કુંડા, પ્લાસ્ટિકના કુંડા અને તે પણ જુદા જુદા ઘાટના વાપરીને વિવિધતા લાવી શકાય. લાકડાના બોક્સ, કેટલીક જગ્યાએ કાયમી કુંડીઓ બનાવી તેમાં છોડ રોપવામાં આવે છે. આ દરેકમાં પાણીના નીતાર માટે પુરી વ્યવસ્થા કરવી ખાસ જ જરૂરી છે.

ઘરમાં રાખેલા છોડને આઠ-દસ દિવસે બહાર કાઢી આછા પાતળા તડકામાં એક બે દિવસ રાખવાથી તે તંદુરસ્ત રહેશે. હેન્ગીંગ બાસ્કેટ (શીકાં) અથવા જુદા જુદા સ્ટેન્ડમાં કુંડા ગોઠવીને ઘરમાં બગીચાની અસર ઉભી કરી શકાય.

જુદી જુદી જાતનાં ફુલને ફલાવર વાઝમાં ગોઠવીને પણ શોભા ઉભી કરી શકાય છે. આમાં ફુલોની વિવિધતા, વાઝની વિવિધતા અને ગોઠવણીની વિવિધતા વગેરે ઉપાયોથી પણ ઘરમાં બગીચાની શોભા લાવી શકાય છે.

ટેરેસ ગાર્ડન :

ટેરેસ ગાર્ડન માટે મુખ્યત્વે તો કુંડાના છોડ ઉપર જ આધાર રાખવો પડે પરંતુ ટેરેસ-અગાસીમાં તડકો છે કે છાંયડો છે તે જોઇને તે પ્રમાણે છોડ નક્કી કરવા પડે. કુંડા કે પીપમાં વેલ ઉગાડીને લતા મંડપ પણ અગાસીમાં થઇ શકે છે. એકાદ માસ સુધી તો નીચેથી વેલ ઉગાડીને પણ ચડાવી શકાય છે.

ધાબાને વોટર પ્લૂફીંગ ટ્રીટમેન્ટ આપી હોય અને તે વજન ઝીલી શકે તેવું મજબૂત હોય તો ૨૫-૩૦ સે.મી. જેટલું ખાતર-માટી ભરીને લોન કે સીઝનલ શાકભાજી પણ ઉગાડી શકાય છે. આ બધી વ્યવસ્થામાં વધારાનું પાણી નીતરી જાય તેવી વ્યવસ્થા કરવી ખાસ જ જરૂરી છે.

હાલમાં પ્લાસ્ટિકની કોકોપીટ ભરેલ બેગ પણ બજારમાં મળતી હોય છે જેમાં પણ વિવિધ શાકભાજી પાકોનું વાવેતર કરી ઘર માટે જરૂરી શાકભાજી ઉગાડી શકાય છે.

કિચન ગાર્ડન :

ઘરની આસપાસની ખુલ્લી જગ્યામાં શાકભાજી અને ફળો ઉગાડવાની પદ્ધતિ

બાલ્કની ગાર્ડન :

બહુમાળી મકાનમાં અગાસી કે ઝરૂખામાં ફળ, શાકભાજી કે ફૂલછોડ ઉગાડવાની પદ્ધતિ

વર્ટીકલ ગાર્ડન :

જમીન સિવાયના મકાનના ભાગો જેવા કે ઉભી દિવાલ, બાલ્કની કે વરંડાની જાળી, લટકતા કુંડા વગેરે પર શાકભાજી કે ફૂલછોડ ઉગાડવાની પદ્ધતિ

જલકૃષિ (Hydroponics) :

માટી વગર ફક્ત પોષક દ્રવ્યોના દ્રાવણ અને પાણી થી ફળ, શાકભાજી કે ફૂલછોડ ઉગાડવાની પદ્ધતિ

ક્રિયન ગાર્ડનીંગના ફાયદા :

- ઘરની આજુબાજુની જગ્યા ફાજલ પડી રહેલ જમીનનો સદઉપયોગ કરી સુંદર અને સ્વચ્છ રાખી શકાય છે.
- ક્રિયન ગાર્ડનથી ઘરની શોભામાં વધારો કરી શકાય છે.
- ઘર વપરાશમાં લેવામાં આવતા નકામા પાણીનો યોગ્ય રીતે વપરાશ કરી શકાય છે.
- કુટુંબની જરૂરિયાત મુજબ ઋતુ પ્રમાણે મનપસંદ, તાજા અને જંતુનાશક દવાથી મુક્ત શાકભાજીનું ઉત્પાદન કરી શકાય.
- ક્રિયન ગાર્ડનમાં કાર્યરત રહેવાથી શારીરિક કસરત મળે છે. જેથી સ્વાસ્થ્ય તંદુરસ્ત રાખી શકાય છે.
- ઘર આંગણે બાળકોને વિવિધ છોડ, પાકની ઓળખ, ખેતી પધ્ધતિ અને તેની ઉપયોગિતા સમજાવી શકાય છે.
- ઘર ખર્ચમાં ઘટાડો થાય છે.

ક્રિયન ગાર્ડનીંગનું આયોજન :

- જમીનના વિસ્તાર પ્રમાણે આયોજન કરવું.
- પોતાની પસંદગીના શાકભાજી વાવવા.
- પુરતા સુર્યપ્રકાશવાળી ખુલ્લી જગ્યા પસંદ કરવી.
- જમીન અને ઋતુને અનુકૂળ શાકભાજી વાવવા જોઈએ.

કુટુંબના સભ્યોની જરૂરીયાત પ્રમાણે આખા વર્ષ દરમિયાન શાકભાજી મળી રહે તે પ્રમાણે આયોજન કરવું જોઈએ.

ઘર આંગણે શાકભાજી ઉગાડવા માટેના અગત્યના મુદ્દાઓ :

- શાકભાજી ઉગાડવાની જગ્યાએ દિવસ દરમ્યાન પુરતો સૂર્યપ્રકાશ રહેતો હોવો જોઈએ.
- કિયન ગાર્ડન માટે રસોડામાંથી નીકળતું વધારાનું પાણી શાકભાજી માટે વપરાય છે. પરંતુ બાથરૂમમાં સ્નાન કે કપડા ધોતા બહાર આવતું સાબું / કેમીકલવાળું પાણી કિયન ગાર્ડન માટે વાપરવું હિતાવહ નથી.
- પિયતની સગવડ અને નિતારની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. (ટપક સિયાઈ પદ્ધતિ પણ અપનાવી શકાય છે).
- રસોડા કે ઘરમાંથી નીકળતા વધારાના પાણીને સીધા જ ક્યારામાં ન વહેવડાવતાં કુંડી કે ટાંકીમાં એકઠું કરી જરૂર પડે ત્યારે જ તેનો ઉપયોગ થાય તેવી વ્યવસ્થા કરવી કેમ કે છોડને ભેજની જરૂર છે, પાણીની નહીં.
- કિયન ગાર્ડનમાં છોડની આજુબાજુ ખુરપી વડે નિદ્રણ (વધારાનું ઘાસ) દુર કરી ગોડ કરવી.
- ફલ અને શાકભાજી ખાવાલાયક યોગ્ય અવસ્થાએ જ ઉતારવા.
- ઋતુના અંતે પાક પૂર્ણ થાય કે તરત જ છોડ ઉખાડી નાંખવા. જીવાતથી નુકશાન. પામેલા અવશેષો ભેગા કરી તેનો યોગ્ય નિકાલ કરવો અથવા બાળી નાખવાં.
- વેલાવાળા શાકભાજીના પાકોના વેલા ઝાડ, અગાશી પર ચઢાવી શકાય અથવા ટેકા મંડપ બનાવી રોપણી કરવી.
- કંદમૂળવાળા શાકભાજી પાકો જેવા કે ડુંગળી, લસણ, બટાટા, મૂળા, ગાજર, બીટની રોપણી ક્યારાની પાળીઓ પર કરવી. જેથી જમીનનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ કરી શકાય.
- છાંયડાવાળી જગ્યામાં મેથી, ઘાણા, પાલક અને અળવી ઉગાડી શકાય.
- કિયન ગાર્ડનમાં સરગવો અને મીઠો લીમડાના છોડની રોપણી કરી શકાય.
- કુટુંબના સભ્યોની જરૂરિયાત મુજબ શાકભાજી પાકનો વાવેતર વિસ્તાર રાખવો.
- કેળ, પપૈયા, લીંબું, જામફળ, સીતાફળ વગેરેનો કિયન ગાર્ડનમાં સમાવેશ કરવો જોઈએ.

સામાન્ય રીતે કયા સીઝનની શાકભાજી કયા માસમાં વાવેતર કરવુ તેની માહિતી હોવી જોઇએ.

શિયાળુ પાકોની વાવણી ઓક્ટોબ્બર-નવેમ્બર માસમાં,

ચોમાસુ પાકોની વાવણી જુન-જુલાઇ માસમાં અને

ઉનાળું પાકોની વાવણી ફેબ્રુઆરી-માર્ચ માસમાં કરવી જોઇએ.

કઇ ઋતુમાં કયા શાકભાજી પાકો વાવવા જોઇએ તેની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે.

શિયાળુ : રીંગણ, ટામેટા, મરચા, ગાજર, મુળા, કોબીજ, ફુલાવર, શક્કરીયા, ડુંગળી, લસણ, ધાણા વગેરે.

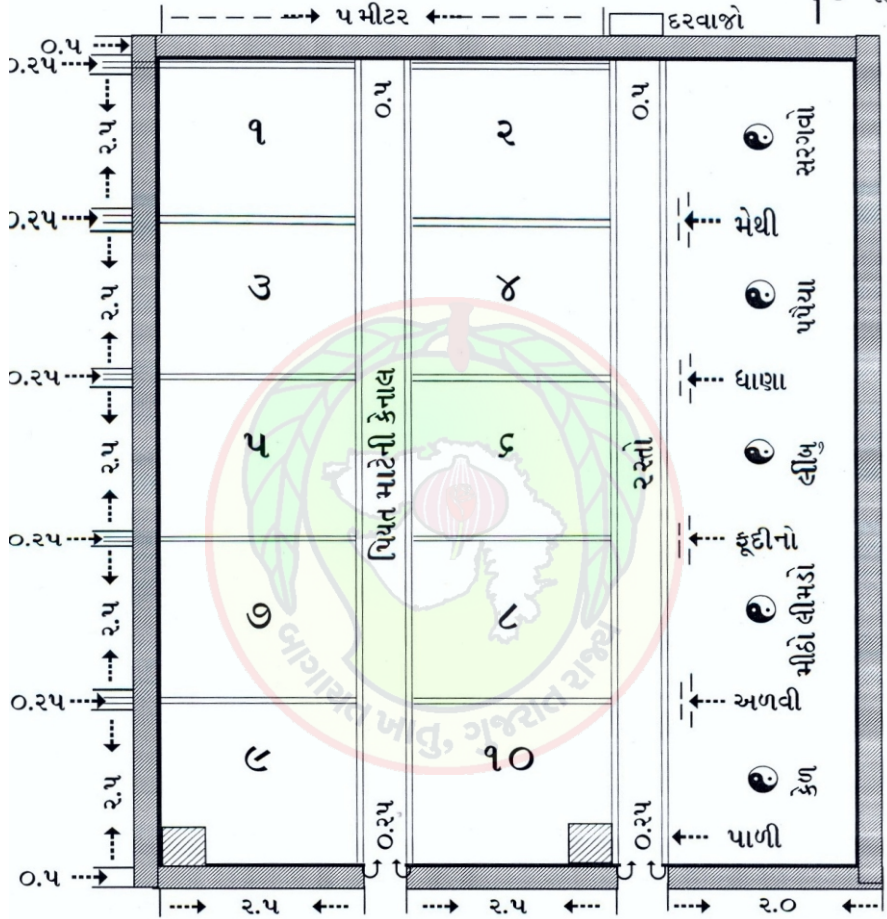
ઉનાળુ : ભીંડા, ગુવાર, રીંગણ, દુધી, તુરીયા, કારેલા, ચોળી, તાંદળજો વગેરે.

ચોમાસુ : રીંગણ, તુરીયા, ગલકા, પાપડી, દુધી, પરવળ, કાકડી, ધીલોડા, ભીંડા, વગેરે.

આ ઉપરાંત કિયન ગાર્ડનમાં રોજુંદા ખેતી કાર્ય માટે કોદાળી, પાવડો, દાતરડી/ખુરપી, પાણી પાવાનો ઝારો, હાથ કરબડી, હેન્ડ સ્પ્રેયર, તગારૂ વગેરે તેમજ પિયત માટે પ્લાસ્ટિકની પાઇપ વગેરે હોવા જોઇએ.

उत्तर
↑
→ पूव

▨ ખાતરનો ખાડો   ▨ વાડ અથવા કિનારી

માપ મીટરમાં

કિયન ગાર્ડનના રોગ અને જીવાત માટે ઘરગથ્થુ ઉપચાર :

1. ડુંગળી/લસણ : ડુંગળી અને લસણ તીવ્ર વાસ ધરાવે છે. તેના નાના ટુકડા કરીને મિક્ષરમાં કશ કરી પેસ્ટ બનાવવી. આ તૈયાર કરેલ પેસ્ટ ને પાણીમાં નાખી આ પાણીને છોડ પર સ્પ્રે કરવાથી કીડી-મકોડા જીવાતોથી છુટકારો મળે છે.
2. મીઠું : ૪ લિટર પાણીમાં ૨ ચમચી મીઠું ઓગાળીને સ્પ્રે કરવાથી જીવાતો મરી જશે.
3. ચુસિયા પ્રકારની જીવાતો / ઇયળોનો ઉપદ્રવ ન થાય તે માટે લીંબોડીના મીજનું દ્રાવણ અથવા લીંબોળીના તેલનો ઉપયોગ છંટકાવ માટે કરવો.
4. ફુગજન્ય રોગો માટે છાસ / ગૌ મુત્રનો ઉપયોગ કરવો.

નોંધ : રોગ જીવાતના વધારે ઉપદ્રવ જણાય ત્યારે બીજા ઉપાય કરવા જરૂરી છે.

શાકભાજીના પાકોની ખેતી પદ્ધતી અંગેની સંક્ષિપ્ત માહિતી

પાકનું નામ	વાવણીનો સમય	બિયારણ નો જથ્થો (૩ ચો.મી. માટે)	વાવણીની પદ્ધતી	વાવણીનું અંતર સે. મી./મી.	છાણીયુ ખાતર (કિ.ગ્રા.)	N (ગ્રામ)	P (ગ્રામ)	K (ગ્રામ)	વાવણી બાદ ઉતારવા લાયક દિવસ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
રીંગણ	મે-જુન/ ઓક્ટોબર/ નવેમ્બર	૦.૫ ગ્રામ	ધરુ તૈયાર કરી ફેર રોપણીથી	૬૦×૮૦	૨૦	૧૫	૧૨	૧૨	૭૫ થી ૮૦
ટમેટા	ઉપર મુજબ	૦.૫ ગ્રામ	ઉપર મુજબ	૭૫×૬૦	૨૦	૧૫	૧૨	૨૦	૬૦ થી ૭૫
ટમેટા હાઈબ્રીડ	સપ્ટે- ઓક્ટો	૦.૫ ગ્રામ	ઉપર મુજબ	૭૫×૬૦	૨૦	૬૦	૭૫	૭૫	૬૦ થી ૭૫
મરચા	ઉપર મુજબ	૦.૫ ગ્રામ	ઉપર મુજબ	૪૫×૪૫	૧૫	૨૦	૧૫	૧૦	૬૦ થી ૭૦
દુધી	જુન- જુલાઈ- ફેબ્રુઆરી	ખાડા દીઠ બે બીજ	બીજ થાણીને	૨×૧.૫	૨૦	૮	૧૮	૧૮	૬૦ થી ૭૫
દીડોળા	જુન- જુલાઈ	૪૦ સે.મી. લાંબા ટુકડા	ટુકડાને ખામણા મા રોપવા	૨.૫×૨.૫	૨૦	૨૪	૧૫	૧૦	૭૫ થી ૮૦
કારેલા	જુન- જુલાઈ- ફેબ્રુઆરી- માર્ચ	ખાડા દીઠ બે બીજ	બીજ થાણીને	૧.૨×૦.૮	૧૫	૧૦	૫	૫	૬૦
ગલકા	ઉપર મુજબ	ઉપર મુજબ	ઉપર મુજબ	૧.૨×૧.૫	૧૫	૫	૫	૫	૪૫ થી ૬૦
તુરીયા	ઉપર મુજબ	ઉપર મુજબ	ઉપર મુજબ	૨.૦×૨.૦	૧૫	૫	૫	૫	૪૫ થી ૬૦

પરવળ	જૂન-જુલાઈ	૧૫ સે.મી. લંબાઈ	ખામણા મા રોપવા	૨×૧.૫	૨૦	૩૬	૧૬	૧૬	૭ થી ૮ માસ
તરબુચ	જાન્યુ-ફેબ્રુ	ખાડા દીઠ બે બીજ	બીજ થાણીને	૨×૧	૨૦	૩૦	૧૫	૧૫	૩ થી ૪ માસ
શકકરટેટી	ઓક્ટો-નવે	ખાડા દીઠ બે બીજ	બીજ થાણીને	૨×૧	૨૦	૧૫	૧૦	—	૬૦ થી ૭૫
કાકડી	જૂન-જુલાઈ-ફેબ્રુઆરી-માર્ચ	ખાડા દીઠ બે બીજ	બીજ થાણીને	૧.૫ × ૧.૦	૧૫	૪	૧૦	૧૧	૪૫ થી ૬૦
વાલોળ પાપડી	જૂન-જુલાઈ	ખાડા દીઠ બે બીજ	બીજ થાણીને	૧.૨×૦.૮	૧૫	૩	૬	—	૧૦૦ થી ૧૨૦
અળવી	જૂન/જુલાઈ ઓક્ટોબર/નવેમ્બર	થાણા દીઠ (૧) ગાંઠ	ગાંઠ રોપીને	૪૫×૩૦	૧૦	૩૦	૮	૧૫	૪૫ થી ૬૦
ગાજર	ઓક્ટોબર/નવેમ્બર	૨ થી ૫	બીજ થાણીને	૧૨૦ થી ૮૦	૨૦	૧૧	૧૨	૧૮	૨૧૦ થી ૨૪૦
મૂળા	સપ્ટે-નવે.	૭ થી ૮	બીજ થાણીને	૬૦ × ૬૦	૧૦	૧૨	૧૫	૧૮	૨૧૦
શકકરીયા	જૂન/જુલાઈ	વેલાના ટુકડા ૧૫ નંગ	બે ગાંઠ જમીનમાં રહે તે મુજબ વેલાના ટુકડા	૩૦ સે.મી. બહાર વચ્ચે	૧૦	૨૨	૧૫	૨૫	૧૨૦
બટાટા	નવેમ્બર	૧ થી ૧.૫ કી.ગ્રા	આંખ ના ટુકડા રોપવા	૪૦ × ૧૫	૩૦	૬૬	૩૩	૬૬	૧૦૦ થી ૧૧૦

ડુંગળી	નવે.- ડીસે.	૫ થી ૬	ધરૂ તેયાર કરીને	૧૫ × ૧૦	૧૫	૨૪	૧૫	૧૫	૮૦ થી ૧૦૦
ભીંડા	જુન- જુલાઈ- ફેબ્રુઆરી- માર્ચ	૮ થી ૧૦ ૬ થી ૭	બીજ થાણીને	૨૦ × ૩૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૫	૪૫ થી ૬૦
ગુવાર	જુન- જુલાઈ- ફેબ્રુઆરી- માર્ચ	૮ થી ૧૦ ૬ થી ૭	બીજ થાણીને	૪૫×૨૦	૧૫	૮	૧૨	૧૨	૬૦
ચોળી	જુન- જુલાઈ- ફેબ્રુઆરી- માર્ચ	૫ થી ૬	બીજ થાણીને	૪૫×૧૫	૧૫	૭	૧૨	૧૨	૬૦ થી ૭૫
તુવેર	જુન- જુલાઈ	૮ થી ૧૦	બીજ થાણીને	૮૦×૩૦	૧૫	૬	૧૨	-	૭૫ થી ૮૦
વાલ	જુન/ જુલાઈ	૧૫ થી ૨૦	બીજ થાણીને	૪૫ સે.મી. બે લાઈન વચ્ચે	૧૫	૬	૧૨	૧૨	૭૫ થી ૮૦
વટાણા	ઓક્ટો/ નવેમ્બર	૫૦	બીજ થાણીને	૩૦ × ૧૦	૧૫	૬	૧૨	૧૨	૭૫ થી ૮૦
આદુ	એપ્રિલ	૩૦૦ થી ૪૦૦ ગાંઠ	ગાંઠ રોપીને	૩૦ × ૧૫	૨૦	૧૨	૧૧	૧૫	૨૬૦ થી ૨૮૦
હળદર	મે - જુન	૧ થી ૧.૨૫	ગાંઠ રોપીને	૩૦ × ૧૫	૨૦	૧૮	૧૮	૧૮	૨૬૦ થી ૨૮૦

ઘાણા	ઓકટો- નવે	૪ થી ૫	પુંખીને	—	૧૦	૧૦	૬	૬	૩૦
લસણ	સપ્ટે- નવે	૧૫૦ થી ૨૦૦	કળી રોપીને	૧૫ × ૦.૭૫	૧૫	૫	૫	૫	૭૦ લીલું ૧૪૦ સુકું
મેથી	સપ્ટે- ઓકટો	૧૫	પુંખીને	૧	૬	—	—	—	૩૦ ભાજી
પાલક	બારે માસ	૧૦	પુંખીને	—	૧૦	૬	—	—	૪૫
તાંદળજો	સપ્ટે- ઓકટો	૨ થી ૩	પુંખીને	—	૧૦	૬	—	—	૪૦ થી ૪૫
કોબીજ	સપ્ટે- નવે	૦.૫ થી ૧	ઘરૂ કરી ફેર રોપણી થી	૬૦ થી ૪૫	૧૫	૨૦	૧૦	—	૯૦ થી ૧૦૦
કોબી ફલાવર	સપ્ટે- નવે	૦.૫ થી ૧	ઘરૂ કરી ફેર રોપણી થી	૪૫ થી ૪૫	૧૫	૨૦	૧૦	—	૬૦ થી ૭૦

કિયન ગાર્ડન માટે જરૂરી શાકભાજીના બિયારણ તથા ખાતરના નાના પેકેટ નીચેના કેનીંગ અને કીયન ગાર્ડનીંગ કેન્દ્ર પરથી વેચાણ કરવામા આવે છે.

અ.નં	કચેરીનું નામ	કચેરીનું નામ	ફોન નંબર
૧	મદદનીશ બાગાયત નિયામક (કેનીંગ) ની કચેરી, રાજકોટ	જુની કલેક્ટર કચેરી કમ્પાઉન્ડ, હોસ્પિટલ ચોક પાસે, રાજકોટ	૦૨૮૧ ૨૪૪૫૫૧૭

જૈવિક ખાતરો :

આ ખાતરો જૈવિક કચરો જેવા કે છોડના પાંદડા, પશુઓ દ્વારા ઉત્સર્જિત કચરાના સડવાથી બને છે. જેને ફાર્મ યાર્ડ મેન્યોર પણ કહે છે. આ ઉપરાંત અખાદ્ય ખોળ, બોનમીલ, બ્લડમીલ, ફીશમીલ, વર્મીકમ્પોસ્ટ, લીલો પડવાશ વગેરે પણ વપરાય છે.

ઘરે કમ્પોસ્ટ બનાવો :

ઘરે બગીચો કે શાકભાજી માટે કમ્પોસ્ટ તૈયાર કરવું સરળ છે. ઘરે કમ્પોસ્ટ બનાવવા માટે લાકડાના ખોખા, પ્લાસ્ટીકના બેરલ, જુના ટાયર કે નાના ખાડાનો ઉપયોગ કરાય છે. ઘરમાથી નીકળતો જૈવિક કચરો, જુના પસ્તીના કાગળ, રસોડાનો કચરો ભેગો કરી કમ્પોસ્ટ બનાવવા વાપરી શકાય. તેમા પુરતો ભેજ જાળવો રાખી હવાની અવરજવર રાખવી. શક્ય હોય તો ૧૫ દિવસે એકવાર હલાવી મિશ્રિત કરવું. છાયડો અને ભેજવાળી જગ્યા પસંદ કરવી. જે સાધન વાપર્યું હોય તેમા હવાની હેરફેર થાય તે માટે વ્યવસ્થા રાખવી. જલ્દી પ્રક્રિયા માટે શરૂઆતમા જુનું કમ્પોસ્ટ કે અન્ય કલ્ચર ભેળવવું. ગાયના ગોબરની રબડી કે તાજું દહી સાથે વડ ના મુળ ભાગની માટી પણ ઉમેરી શકાય. સંપૂર્ણ ભર્યા બાદ તેને ૪૦ થી ૫૦ દિવસ છોડી દેવું. ત્યારબાદ તેમાથી નેટ વડે ચાળીને કમ્પોસ્ટ છુટું કરી લેવું. વધેલો કચરો ફરી કમ્પોસ્ટ બીનમા સડવા મુકી દેવો.

જો તમારી પાસે કિચન વેસ્ટ વધુ ભેગો થતો હોય તો કમ્પોસ્ટ બનાવવાનો ઉપાય સારો છે. ખાસ તો શાકભાજી અને ફળોના છોતરા તેમા મુખ્ય બે પ્રકારના કચરાની જરૂર છે. લીલો કચરો કે જે નાઈટ્રોજનયુક્ત છે અને સુકો કચરો કે જે કાર્બનયુક્ત છે. આ ઉપરાંત હવા અને પાણી.

ફક્ત બગીચાનો કચરો હોય તો :

૩ ભાગ સુકા પાંદડા અને ૨ ભાગ તાજો લીલો કચરો

બગીચા અને કીચનનો કચરો હોય તો :

૩ ભાગ સુકા પાંદડા અને ૨ ભાગ કીચનનો કચરો

જૈવિક ખાતર બનાવવાની રીત :

- ૧ છાયડો/ ભેજ / ઠંડક વાળી જગ્યા પસંદ કરો. જરૂરિયાત પ્રમાણે પ્લાસ્ટીક બેરલ કે બકેટ લઈ તેમા ચારે તરફ કાણા પાડી તૈયાર કરો.
- ૨ તળીયાના ભાગે મોટા પાંદડા કે વનસ્પતિની પાતળી ડાળીવાળો સુકો કચરો પાથરો. ત્યારબાદ લીલો કચરો પાથરી ફરી સૂકા કચરાથી ઢાકી દો. આમ દરરોજ સ્તર બનાવતા જાવ. સુકા પાંદડા , સો મીલ ડસ્ટ, પસ્ટી કાગળના ટુકડા એવો વિવિધ કચરો વાપરી શકાય.
- ૩ પુરતો ભેજ અને હવા જોઈએ. ઉપરાંત સપ્તાહમા એકવાર કચરો પલટી નાખવો. સુકા અને લીલા કચરાનું પ્રમાણ ૬૦:૪૦ રાખવું.
- ૪ પુરું ભર્યા બાદ ઢાકી ૪૦ દિવસ છોડી દેવું. ત્યારબાદ મોટી જાળીથી ચાળી લઈ કમ્પોસ્ટ છૂટું પાડી કચરો નવા કમ્પોસ્ટમા નાખવો.

એક સારા કમ્પોસ્ટ માટેના ચાર માપદંડ

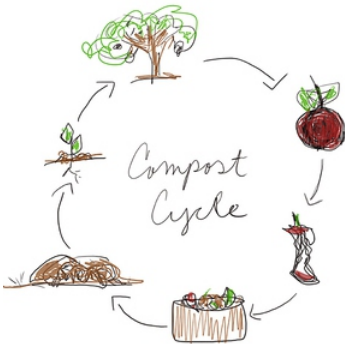
- ◇ તેને જોતા તે કયા કચરા સડવાથી બન્યું છે તેનો અંદાજ ન આવવો જોઈએ.
- ◇ તેમાથી કોઈ દુર્ગંધ ન આવવી જોઈએ.
- ◇ મુઠીથી દબાવ્યા બાદ મુઠી ખોલતા પાછું છૂટું પડી જવું જોઈએ.
- ◇ ગાઢ કોફી રંગ જેવું હોવું જોઈએ.

કમ્પોસ્ટની મુખ્ય સમસ્યાઓ અને નિરાકરણ

દુર્ગંધ આવવી, ઈયળ જેવી જીવાત હોવી કે માખીનો ઉપદ્રવ વધવો.

સમસ્યાનું કારણ : વધુ પડતું પાણી હોય, લીલા કચરાનું પ્રમાણ વધારે હોય, હવાની પુરતી અવરજવર ન હોય.

સમસ્યાનું નિવારણ : થોડો સુકો કચરો ઉમેરો, કચરો સારી રીતે ઉથલાવી લો, હવાના માર્ગ ખુલ્લા કરો, પાણી ન નાખો, મચ્છરદાની જેવી નેટ ઢાંકેલી રાખવી.

શાકભાજી અને ફળો પરિપકવ થયા કે નહી તેની જાણકારી

પપૈયા : પપૈયામા ફળ આવતા ૧૦ મહિનાથી વધુ સમય લાગે છે. ફળ ગાઢ લીલા રંગમાથી આછા પીળા થવા માંડે એટલે તેને તોડી શકાય. ચમકતા પીળાથી રતાશ પડતો પીળો રંગ હોય એ સંપૂર્ણ પાકયાની નિશાની.

લીંબુ : ફુલો આવ્યા બાદ લગભગ ૪ મહિના બાદ તડવા માટે તૈયાર. ગાઢ લીલા રંગમાથી પીળો રંગ ધારણ કરે.

સ્ટ્રોબેરી : આછા લીલાશ માથી લાલ રંગ થવાની શરૂઆત એટલે પાકવાની નિશાની ફુલ આવ્યા બાદ ૪૫ થી ૫૦ દિવસ.

પેશનફ્રુટ : ફળ પીળા થવાની શરૂઆત થાય એટલે પાકયાની નિશાની. ફળ ડીટા સહિત તોડવા.

તરબુચ : ફળના રંગમા ફેરફાર થવાની શરૂઆત અને ફળનો દેખાવ વધુ ચમકીલો થવા માંડે. તેના પર ટકોરો મારો તો ધાતુની જેમ થોડો બોદો અવાજ લાગશે.

ટમેટા : ફળો થોડા લાલ થવા માંડે એટલે પાકયાની નિશાની.

પાલક : વાવણી બાદ ચાર સપ્તાહે તોડી શકાય. વધુ રાહ ન જોવી.

ડુંગળી : પુર્ણ અવસ્થાએ પાંદડા પીળા પડી સુકાવા માંડે. કાઢી લીધા બાદ ૫ થી ૬ દિવસ છાંયડે ખુલ્લામા રાખવા.

લસણ : પાંદડાની ટોચ પીળી પડી સુકાવા માંડે. લસણના કળી કાઢી લીધા બાદ ૩ દિવસ છાંયડે ખુલ્લામા રાખવા.

મૂળો : વાવ્યા બાદ ૩૦ થી ૬૦ દિવસમા તૈયાર. જાત અનુસાર જુદો જુદો સમય. સમયસર થોડું પિયત કરવું અને સમયસર મુળ કાઢી લેવા નહિતર મુળા પોલા થવા માંડે.

ગાજર : ગાજરના પાન પીળા થવા માંડે એટલે તૈયાર.

વિવિધ પાકો માટે કુંડાનું કદ

છોડનું નામ	Pot Size
લસણ, તુલસી, પાલક અને બીજા ભાજી, ફુદીનો વગેરે	14x10 ઈંચ
ડુંગળી, કોબીજ, મૂળા, કાકડી, ફલાવર, બ્રોકોલી, ચોળી, રીંગણ, નાના વેલા	12x16 ઈંચ
મોટા વેલા જેવા કે દુધી, તરબુચ, ટીડોળા, પરવળ, તુરીયા, ગલકા	18x14 ઈંચ

ઘરૂ ઉછેર કરી ફેરોપણી

કેટલાક છોડ એવા છે કે તેને સીધા જમીનમા નથી વવાતા. નર્સરીમા ઘરૂ ઉછેર કરી ચાર કે વધુ પાનવાળા છોડ થયા બાદ તેની ફેરોપણી કુંડામા કે ક્યારામા જમીન પર કરાવી પડે છે. સીધો બીજ ઉછેર કરીએ તો પાક બરાબર વિકસતો નથી.

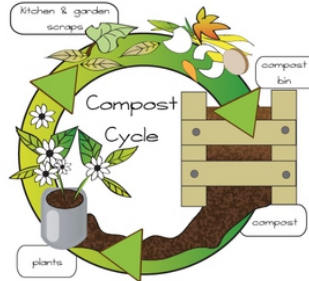
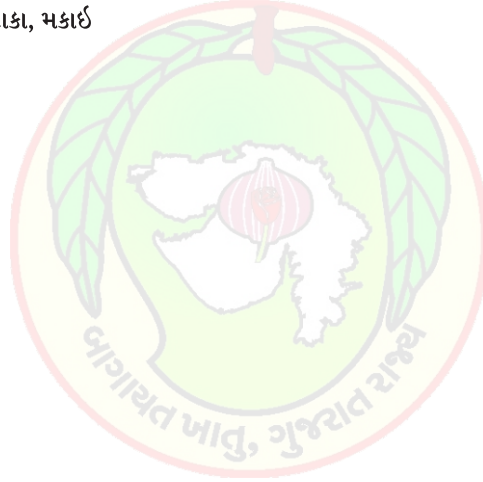
રીંગણા, ટમેટા, મરચા, કોબીજ, ફલાવર, લેટયુસ, બ્રોકોલી ડુંગળી, લસણ વગેરે.

મિશ્રપાક તરીકે સાથી પાક

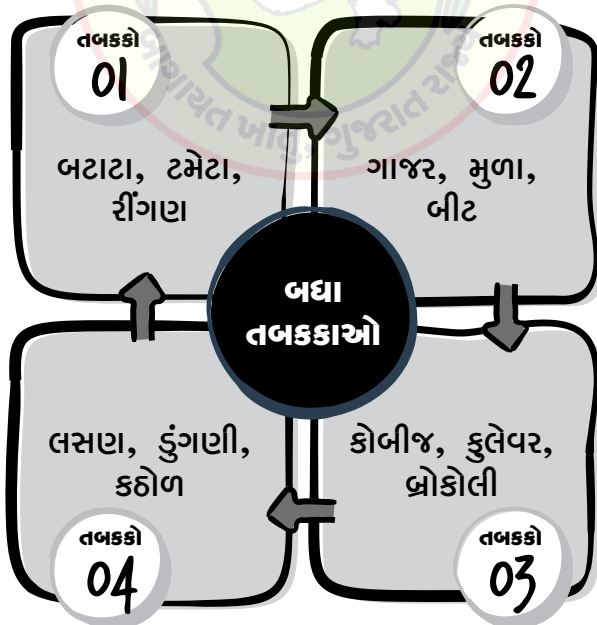
- ◇ તુલસી— ટમેટા, વટાણા, દ્રાક્ષ અન્ય કઠોળ
- ◇ કઠોળ વર્ગ— ગાજર, કોબીજ, કાકડી, બટાકા, મકાઈ
- ◇ વાલોડ પાપડી— મકાઈ, બટાકા, પાલક
- ◇ બીટ— ડુંગળી, નાના વેલાવાળા કઠોળ
- ◇ બ્રોકોલી/કોબીજ— સુવા, બટાકા, ફુદીનો
- ◇ ગાજર— લેટયુસ, ચાઈવ, વટાણા, સુવા
- ◇ સાઈવ્સ/લસણ— ગાજર, કાકડી, ડુંગળી, ટમેટા
- ◇ લીબુ વર્ગ— જમરૂખ
- ◇ મકાઈ— બટાકા, કઠોળ વર્ગ, તરબુચ, કોળા, કાકડી
- ◇ કાકડી— મકાઈ, કોબીજ, ચાઈવ્સ, ઓરેગાનો, બટાકા
- ◇ રીંગણા— કઠોળ વર્ગ, બટાકા
- ◇ ફળઝાડ— લસણ, ચાઈવ્સ
- ◇ દ્રાક્ષ— શેતુર, રાઈ, સરસવ
- ◇ લેટયુસ— ગાજર, ડુંગળી, મૂળા, સ્ટ્રોબેરી
- ◇ ગલગોટા— ટમેટા, ગુલાબ, બટાકા, કઠોળ વર્ગ
- ◇ તરબુચ— મકાઈ, મુળા
- ◇ ફુદીનો— કોબીજ, વટાણા
- ◇ ડુંગળી— બીટ, ગાજર, નોલખોલ
- ◇ વટાણા— ગાજર, મૂળા, કાકડી, ડુંગળી, મકાઈ, કઠોળ
- ◇ બટાકા— કઠોળ, મકાઈ, કોબીજ, વટાણા, રીંગણા
- ◇ કોળા— કઠોળ, મકાઈ, કોબીજ, વટાણા, ગલગોટા
- ◇ મૂળા— વટાણા, લેટયુસ, કાકડી
- ◇ ગુલાબ— દ્રાક્ષ, લસણ, ડુંગળી, ચાઈવ્સ, ગલગોટા
- ◇ પાલક— સ્ટ્રોબેરી
- ◇ સ્ટ્રોબેરી— કઠોળ, લેટયુસ, પાલક
- ◇ સુર્યમુખી— સ્કોવોસ, ઝૂકીની, મકાઈ
- ◇ ટામેટા— તુલસી, કોબીજ, ગલગોટા, કાકડી
- ◇ અજમો— કોબીજ

એકબીજાને નાપસંદ કરતા સાથી

- ◇ સફરજન- બટાકા
- ◇ ઓકોલી/કોબીજ/ફલાવર- સ્ટ્રોબેરી
- ◇ કઠોળ વર્ગ- લસણ, ડુંગળી, વળીયારી, બટાકા
- ◇ કાકડી- બટાકા
- ◇ લેટયુસ- વળીયારી
- ◇ ડુંગળી/લસણ/ચાઈવ્સ- બધા કઠોળ વર્ગ
- ◇ વટાણા- બટાકા
- ◇ બટાકા- ટામેટા, મૂળા, સુર્યમુખી
- ◇ કોળા- બટાકા, ટામેટા, મરચા, રીંગણ
- ◇ મૂળા- બટાકા
- ◇ પાલક- કોબીજ, ફલાવર, ઓકોલી
- ◇ સુર્યમુખી- બધા શાકભાજી
- ◇ ટામેટા- વરીયાલી, બટાકા, મકાઈ

પાક ફેરબદલીનું આદર્શ ચક્ર

શાકભાજી કોપ કેલેન્ડર

અનું.	શાકભાજીનું નામ	તાપમાન °C	વાવેતર	બે છોડ વચ્ચે અંતર (ઇંચ)	બીજની ઉંડાઇ (ઇંચ)	પાકવાના દિવસો	વાવેતર નો સમય		
							માર્ચ - જુન	જુલાઈ - ઓક્ટો.	નવે. - ફેબ્રુ.
							ઉનાળુ	ચોમાસુ	શિયાળુ
1	બીટ	10-30	સીધું	2-3	0.25	80-90			
2	કરેલા	20-30	સીધું	36-48	0.50	50-60			
3	દુધી	20-30	સીધું	48-60	1	55-60			
4	રીંગલા	21-35	ફેર રોપણી	18-24	0.25	90-100			
5	કોબીજ	10-20	ફેર રોપણી	18-24	0.25	90-100			
6	સીમલા મિરચ	15-25	ફેર રોપણી	18-24	0.25	95-100			
7	ગાજર	10-30	સીધું	4-6	0.25	70-80			
8	ફલાવર કોબી	25-27	ફેર રોપણી	18-24	0.25	120			
9	કાકડી/ચીલકા	16-32	સીધું	18-24	0.25	60-70			
10	લેટચુસ	07-27	ફેર રોપણી	18-20	0.25	60-70			
11	ભીંડા	20-32	સીધું	12-18	0.50	45-50			
12	કુંગળી	10-32	ફેર રોપણી	3	1	150-160			
13	વટાણા	10-22	સીધું	8-12	0.50	60-70			
14	મરચા	18-32	ફેર રોપણી	18-24	0.25	80-90			
15	મુળા	10-30	સીધું	6	0.25	45-50			
16	પાલક	10-22	સીધું	2-3	0.25	60			
17	ટીંડા	20-30	સીધું	24	0.50	70-80			
18	ગલકા	20-30	સીધું	36-60	1	80-90			
19	ટામેટા	20-30	ફેર રોપણી	24	0.25	110-120			
20	વાલોળ	20-30	સીધું	24	1	70-80			
21	બ્રોકોલી	10-20	ફેર રોપણી	18-24	0.25	90-100			
22	કોળુ	20-30	સીધું	36-48	1	70-75			
23	ચોળી	20-30	સીધું	12	0.50	50-60			
24	ગુવાર	20-30	સીધું	12	0.50	30-50			
25	ઘાણા	20-30	સીધું	0.25-0.50	0.25	30-35			
26	મેથી	20-30	સીધું	0.50	0.50	20-25			

વાવેતર ન કરવું

વાવેતર માટે યોગ્ય સમય

વાતાવરણ ને અનુરૂપ

કિચન ગાર્ડન
પ્લોટ્સ

